Rune G:son Kjellander

J. W. BERGSTRÖM MEKANIKUS OCH DAGUERREOTYPIST

Bland de många skickliga teknikerna under 1800-talets senare del intar J. W. Bergström en märklig plats. Hans liv och verk skildras här av Redaktör Rune G:son Kjellander.

Få ha varit så bemärkta av sin samtid och så glömda av eftervärlden som Johan Wilhelm Bergström.

»Från fattigdom hade Bergström genom dugande kraft, ihärdigt arbete och rättskaffenshet banat sig väg till anseende välmåga», skrev en tidning 1881. Han hade därunder prövat sin förmåga på ett flertal områden. Således var han den förste fabrikanten av formar för pressning av glasvaror, landets främste daguerreotypist, Stockholms förste rörledningsentreprenör och en mycket anlitad finmekaniker. Lägg därtill hans många kommunala åtaganden, internationella utställningsuppdrag från högsta ort samt hans storartade donation till Stockholms stad av nuvarande Vasagatans markyta framför posthuset.

Likväl innehålla icke de moderna uppslagsböckerna någon levnadsteckning över honom, som gör hans gärning full rättvisa. Men eftersom hans verk hör hemma på det tekniska området, lämnas här en riktigare och fullständigare skildring av hans liv och arbete.

Johan Wilhelm Bergström föddes på Kungsholmen i Stockholm den 2 april 1812. Fadern, Johan Peter Bergström, var snickare vid Samuel Owen's gjuteri och maskinverkstad, Hantverkaregatan 5. Modern hette Christina Charlotta Törnblad.

Föräldrarna levde i största armod och bodde med sina nio barn i en liten koja på Kaplansbacken. Wilhelm, som var äldst bland syskonen, kunde därför trots sitt goda huvud inte beredas tillräcklig skolundervisning. Någon tid fick han besöka Kungsholms skola men måste redan vid tolv års ålder lämna hemmet för att själv tjäna sitt levebröd.

Lärotid.

Han sattes då i lära hos en glasblåsare på Kungsholmen, hos vilken han tillbragte åtskilliga år under strängt arbete och tunga försakelser.

Vid ganska unga år utförde han gesäll- och mästareproven. Det förra bestod av en karaff, å vilken en bild av Karl XII:s död vid Fredrikshald var ingraverad, och mästareprovet var ett högt dricksglas, som runt om hade en inslipad pelarrad med nischer, i vilka sinnebilder stodo.

Myndig 1833 blev han den 16 juli borgare i Stockholm och öppnade eget glassliperi med affär vid Drottninggatan 46. Han uppdrev snart sin hantering till en skicklighet och omfattning, som man ej sett maken till.

År 1839 började han dessutom i en helt liten verkstad, först av alla här i landet, att tillverka metallformar för pressning av glasartiklar

såsom sockerskålar, saltkar, o.d. De levererades till glasbruken, mest till Rejmyre, och rönte stor efterfrågan. På fristunderna gjorde han flera metallarbeten åt vetenskapsakademien »med all önsklig precision».

Men han använde även fritiden till studier och självbildning. Största intresset ägnade han mekanik, maskinlära, fysik och kemi. Så småningom fick han råd och ledning i sin kunskapstörst av framstående vetenskapsmän. I fysik hjälpte honom Professor Alfred Henrik Fock, Major Anton Ludvig Fahnehjelm och den bekante fysikern Fabian Jakob Wrede, i kemi Professorerna Joachim Åkerman och Clemens Ullgren.

Den 29 januari 1840 vigdes herr »Glasslipare-Fabriqueuren» och demoiselle Henriette Charlotta Catharina Ronjon (1817—1891), dotter av Verkmästare Casper Ronjon (fransk härkomst) och Magdalena Albertina Dahlgren. Av Bergströms kärleksbrev och dikter att döma var det långt ifrån ett konvenansäktenskap, och det sades också, att han »njöt av ett lyckligt familjelivs fröjder».

År 1844 vidtogs en förändring i tulltaxan, som gjorde glassliperihanteringen ekonomiskt ofördelaktig eller rent av omöjlig, varför Bergström prövade en ny bana, bibehållande nästan enbart sin fabrikation av glasformarna.

Daguerreotypist.

Fotografien hade i form av daguerreotypi från 1840 försökts i vårt land av såväl utlänningar som svenskar, men i mindre skala och med skiftande framgång. År 1843 försökte sig även Bergström på »ljusmålning» med instrument, som Bokhandlare Adolf Bonnier anskaffade från Paris. I dennes bokhandel i basaren å Norrbro förevisades prover på Bergströms bilder, när han sommaren 1844 öppnade porträttateljé i en stor, vacker trädgård vid Blasieholmshamnen 6. Bergströms arbeten ansågos redan från början vara av mycket hög kvalitet.

På vintern hade han sin verksamhet vid Konditor Wilhelm Davidsons norra paviljong, Drottninggatan 71 C.

Sommaren 1845 började Bergström även färglägga daguerreotypierna. Resultaten sades »icke obetydligt överträffa, vad man härutinnan sett av utländska försök i samma väg» och kunde »i visst hänseende sättas bredvid ett målat porträtt, naturligtvis med företrädet av bildningens fullkomliga trohet». Man var glad över, att »en svensk redan lyckats bringa denna konst så nära sin fulländning». Han erbjöd sig även kopiering av oljetavlor och litografier med samma förfaringssätt.

I jämnt tio år sysslade Bergström med daguerreotypi. Han utförde efter hand många lyckade porträtt av mycket framstående personer och torde ha varit »Stockholms utan gensägelse främsta kapacitet på området».

Mekanikus.

Detta var emellertid inte hans enda sysselsättning under denna tid. Han beslöt 1846 att utvidga sin verkstad, där glasformarna fortfarande gjordes, till en mekanisk fabrik. Den 7 april sistnämnda år erhöll han tillstånd av Kommerskollegium för sin utvidgade rörelse. J. W. Bergströms mekaniska verkstad inrymdes i Färgare Johan Abraham Hiessleiters hus, Mäster Samuels gränd 51, men flyttades 1847 till en av Bergström förvärvad fastighet, Bryggaregränden 11, i hörnet av Klara norra kyrkogata. Där inreddes också hans daguerreotypiateljé, en varm och bekväm glaspaviljong i förening med bostadsrummen.

Vid tiden för mekaniska verkstadens start önskade konungariket Sardiniens regering placera en beställning i Sverige på 10 000 brandrör för bomber, däribland perkussionsrör för spetsbomber. Arbetet ansågs outförbart på grund av måttens finhet, vilket flera av Sveriges skickligaste artilleriofficerare betygade. Ett stort antal verkstäder hade erbjudits tillverkningen, men alla hade ryggat tillbaka för att mottaga uppdraget. Men Bergström uttänkte ett nytt tillverkningssätt, åtog sig beställningen och lyckades synnerligen väl, vilket ådrog hans verkstad en ej ringa uppmärksamhet. Han fick sedan flera arbeten för Sardiniens artilleri.

År 1847 beställdes av Bergström åskledare för Jakobs kyrka i Stockholm. Åskledare tillverkades sedan i stort antal vid verkstaden och uppsattes såväl i Stockholm som landsorten.

Genom fabrikationerna för Sardiniens regering observerades Bergström av konung Oscar I. År 1849 erhöll han konungens uppdrag att huvudsakligen på dennes bekostnad resa till Tyskland, Belgien, Frankrike och England för att studera dessa länders mekaniska verkstäder och andra industriella anläggningar. Han medförde från konungen egenhändiga skrivelser till de svenska beskickningarna med anmodan att skaffa honom tillträde till fabrikerna.

Återkommen fick han 1850 av konungen beställning på tolv ciselerade och galvaniskt förgyllda ljuskronor och grenljusstakar till Vita havet, den stora balsalen å Kungl. Slottet. Förgyllningen, som egenhändigt utförts av Bergström, visade sig trettio år senare vara helt oskadad av tiden.

Han renoverade och tillökade samtidigt bronserna, som prydde

J. W. Bergström. Daguerreotypi 1840-talet, tagen av honom själv. Denna och efterföljande daguerreotypier ägas av Fröken Vega Herlitz och återges här efter fotografier av Olle Ekberg.

Charlotte Bergström, född Ronjon. Daguerreotypi av J. W. Bergström.

Daguerreotypi omkring 1850, utförd av J. W. Bergström av hans svägerska Josephine Ronjon, gift med färgaren Johan Abraham Hiessleiter.

VI ANNONS-AFDELNING.

A. N. BERGGRÉN.
SKÖNSKRIFNINGS-INSTITUT
för Herrar och Damer.

STOCKHOLM,
N:o 16 Lilla Vattugatan, 2 tr. upp. N:o 16.

OBS. Endast 40 timmars undervisning erfordras för att få en förut vanvårdad handstil på det högsta förbättrad.

Herr A. N. Berggréns från Gefle, som gifver undervisning i skönskrifning, har ädelmodigt en låg grad af skicklighet att hos sina elever framkalla en **vacker, ledig och värdad** handstil, i hvilket afseende en hvar kan bäst öfvertyga sig vid åskådningen af de stilprof, hvarmed Herr Berggrén är försedd. Gefle i Februari 1863.

F. Aseker, Landshöfding.

Härutii instämmer undertecknad **fullkomligt,** med tillägg, att tre af mina söner, deribland en minderårig, med **all önskvärd fördel** nyligen begagnat Herr A. N. Berggréns undervisning. Stockholm d. 1 Mars 1865

L. B. Falkman, General-Direktör.

Undertecknad kan äfvenledes vitsorda Herr A. N. Berggréns förmåga att genom sin undervisning förbättra elevers stil. Stockholm den 1 Mars 1865.

P. H. Malmsten, Med. Professor.

Uti ofvanstående vitsord instämma:

Johannes Rothlieb, Kyrkoherde.
Arvid Fr:son Posse.
C. Beck-Friis.
Jar. Bergman, f. d. Biskop i Hernösand.
C. M. Fallenius, Pastor Primarius.
Charles Aug. Lewenhaupt.
Aug. Sohlman, Utgifvare af Aftonbladet.
O. G. Wrangel.
Victor Björnström, Kongl. Hofpredikant.

ANNONS-AFDELNING. VII

J. W. BERGSTRÖM,
Stockholm, N:o 11 Bryggaregatan,

utförer följande arbeten:

Gasverksanläggningar med allt hvad dertill hörer, så väl för hela städer som för bruksegendomar, kyrkor, theatrar och enskilda hus.

Vattenledningar, med eller utan uppfordringsverk, till samma omfång som ofvan.

Värme- och **Ventilations-apparater** för kyrkor, skolor, fabriker, växthus och andra lokaler.

Åskledare för kyrkor, skepp, fyrbåkar och andra byggnader.

Afloppsledningar af glaserade stenrör, asfalterade papprör och jernrör, så väl under gårdar som gator.

Pissoirer med vattenspolning och gaslysning för gårdar och öppna platser, äfvensom för anbringande inom hus t. ex. skolor, m. fl.

Tvätt- och **Badinrättningar,** duscher, ångpannor, pumpar etc.

Frostfria fristående Vattenutkastare, ny modell.

Fontainer för parker och öppna platser.

Rotatoriska Pumpar, patenterade, af metall och jern, för vattenuppfordring, afdragning och påfyllning af vin, bränvin, öl etc.

Sug- och **Tryckpumpar** af flera storlekar, till olika behof.

Kranar af alla slag, för gas, vatten och ånga.

Gasregulatorer, patenterade, för gaslysning inom hus och som medföra stor gasbesparing.

Lysapparater för gas, såsom kronor, väggarmar, kokapparater, kaminer jemte allt dithörande.

För Fartyg: Spolpumpar, Ratthjul, Watercloseter, Vägglampor med kompassrörelse m. m.

För Trädgårdar: Solvisare på fristående kolonner, Vattenkonster, Sprutapparater för vattning etc.

För Brunnsinrättningar: Apparater för komprimerade och artificiella mineralvattens beredning och servering, Ångpannor etc.

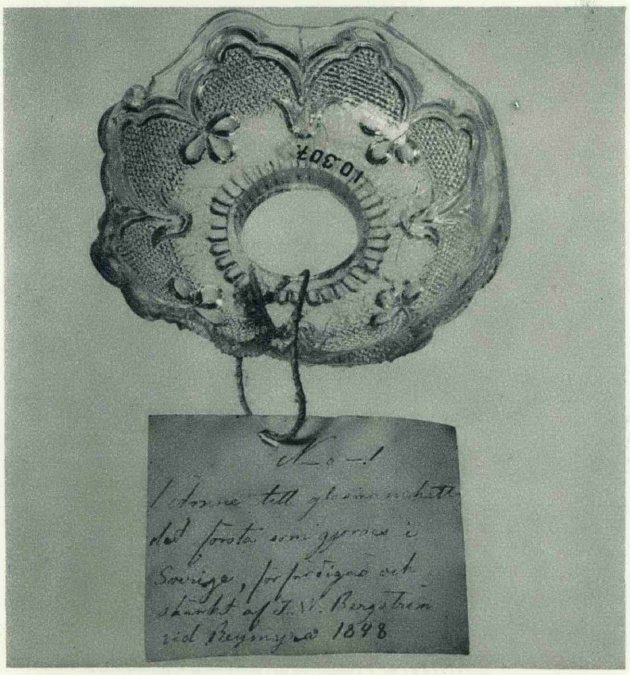
Sprutslangar, större och mindre, af läder, med sömnad af plåterad koppar, de bästa hittills kända, samt väfda hampslangar med skruffföreningar af metall.

Rör af gjutet och smidt jern, förzinkade och asfalterade, glaserade stenrör, Rör af bly, koppar, messing och kompositionsmetall.

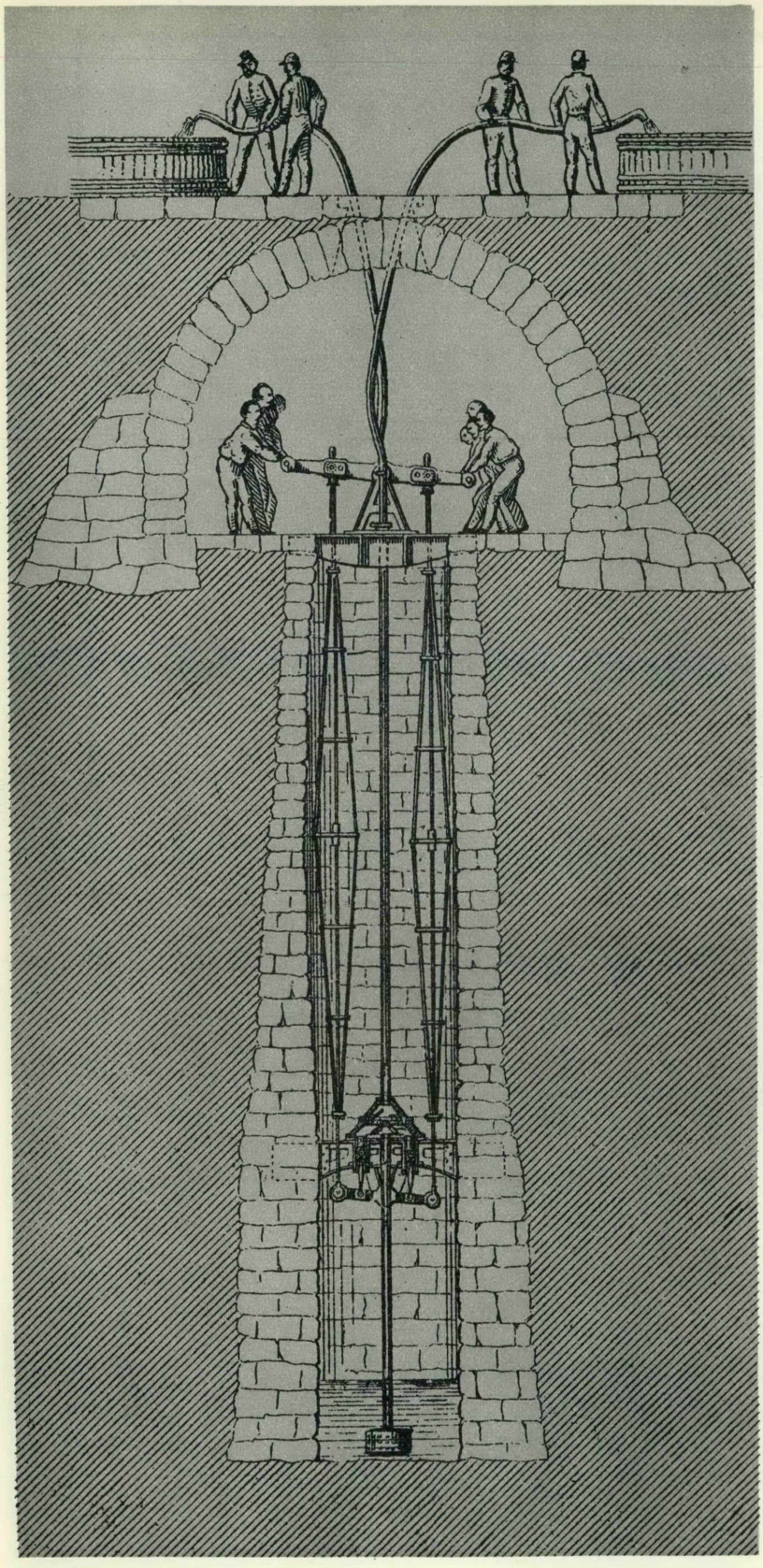
Reparationer och förändringar af alla här vidrörda arbeten.

Alla ofvan upptagna arbeten utföras efter de nyaste uppfinningar och konstruktioner, grundade på vetenskap och erfarenhet, i förening med smak i formen och solidité i arbete och till billiga priser.

J. W. Bergströms annons i katalogen för utställningen i Stockholm 1866. Den ger en uppfattning om de allehanda arbeten som hans verkstad åtog sig och de produkter som den tillverkade och saluförde.

»Ämne till glasmanschett, det första som gjordes i Sverige, förfärdigad af J. W. Bergström vid Reijmyra 1848.» Årtalet avser sannolikt det år då manschetten överlämnades till Teknologiska Institutet, ty Bergström började tillverka pressformar redan 1839. Tillhör Tekniska Museet.

Vatten-uppfordringsverket å kongl. slottet.

Ibland de många förbättringar inom kongl. slottet, såsom stora festvåningens restaurerande, gaslysningens införande, brandväsendets fullständiga ordnande, försigtighetsåtgärder mot eldfara m. m. som under major Schützencrantz' ståthållareskap blifvit inom Stockholms slott utförda, intager det nyligen å slottets inre borggård insatta vattenuppfordringsverk ett väsendtligt rum. På inre borggården finnes en plan af huggen sten med tvenne af jernluckor täckta öppningar, som leda till ett underjordiskt hvalf med stengolf och hvartill en jerntrappa leder. På midten af hvalfrummets golf öppnar sig en brunn, som, stenmurad ända till botten, har ett djup af 60 fot, räknade från borggårdens yta. Uti denna brunn funnos förr 2 pumpstockar af trä, förfallna och obrukbara. Fabrikören, mekanikus Bergström, som utfört gaslysningen med flera arbeten inom kongl. slottet, uppdrogs då att förfärdiga och i nämnde brunn insätta det af honom för nämnde ändamål konstruerade vattenuppfordringsverk, som närstående ritning utvisar. Hela uppfordringsverket är af jern och sjelfva brunnsöppningen täckt med en inmurad plan av gjutet jern med 2 luckor, för den händelse man behöfver nedgå i brunnen. På denna plan hvilar en dubbel lagerbock, hvaruti den öfre balansen med sina armar är lägrad och rörer sig. Från denna balans nedgå 2 länkstänger af smidt jern, hvardera sammansatt af 4 stänger. Nere i brunnen och på ett afstånd af 11 fot öfver vattenytan är inmuradt ett fundament eller en brygga af gjutet jern, uppbärande de båda pumpcylindrarne med deras kärnor af metall, äfvensom ventilhuset och den derunder lagrade balansen, på hvilken rörelsen öfverföres genom ofvannämnde länkstänger. Emellan denna balans' ändtappar och dess midtelaxel äro 2 bultar anbragta, genom hvilka pumpkannornas pistonger förenas med balansen. Från det öfverliggande ventilhuset nedgår sugröret med sin silapparat i vattnet, och från ventilhusets öfre del uppgår stigröret, hvilket liksom sugröret, är af valsad koppar. När stigröret uppkommit till brunnshvalfvet, grenar det sig i 2 armar, hvarderas mynning försedd med en skrufmuff, vid hvilken 2 stora slangar af vulkaniserad kautschuk med fina utkastare kunna anskrufvas och uppföras till borggårdens plan och tillbringare. Verket, pumpadt af 6 à 8 man, uppfordrar 100 kannor i minuter eller 6.000 i timman, men kan ögonblickligen förändras till sin hela effekt när det pumpas af 16 man, då det gifver 240 kannor i minuten eller 14.400 kannor i timman. Vattentillgången i brunnen förminskas ej genom en länge fortsatt uppfordring, efter hvad man af anställda försök kunnat utröna. Så väl uti brunnshvalfvet, der arbetsmanskapet placeras, som ända ned i sjelfva brunnen är gaslysning anbragt.

(Ur Illustrerad Tidning 7 jan. 1860.)

väggpelarna i Stora Galleriet, ett arbete som krävde mycken noggrannhet. Samma år ombyggde han sitt hus vid Bryggaregränden. Gjuteriet förlades till nedre botten, verkstadsrummen till samma våning och ovanför, samt överst Bergströms bostad. Visligen utbyttes verkstaden närmast under sängkammaren snart mot kontor. Ett stort lagerrum uppfördes intill gathuset. Där bjöd Bergström ofta på bal. I en huset omgivande trädgård, som sträckte sig ända över nuvarande Vasagatan, ordnade han alla midsommardagar en festlig tillställning för alla dem, som kommo för att gratulera »Johan».

Gasbelysning.

Efter Stockholms stads sockenstämmonämnds beslut 1850 att införa gasbelysning på stadens gator tillsattes för ändamålet den s.k. Lyshållningsadministrationen. Varje församling utsåg en representant och tillsammans med så bemärkta män som Frans Schartau och Johan Michaëlson m.fl., invaldes J. W. Bergström. Denna överstyrelse inbjöd offentligt till aktieteckning i Gaslysnings AB i Stockholm, som bildades fristående 1851.

På beställning av Änkegrevinnan Aurore Vilhelmina Brahe, född Koskull, göt Bergström i metall »ett väl träffat» porträtt av hennes son, greve Magnus Brahe, Karl XIV Johans gunstling. Det ingick i det s.k. Brahemonumentet, en minnesvård av ljus kolmårdsmarmor, som Bergström 1851 fick uppsätta i en skogsdunge i bortre delen av trädgården vid Skokloster.

Utställningar 1851.

Vid slöjdexpositionen å Brunkebergstorg samma sommar dominerade Bergströms alster fullständigt. Redan på planen mellan de resta paviljongerna möttes man av en vattenkonst från hans verkstad. På ett flertal avdelningar funnos hans arbeten, från brandsprutor och svarvar till små fysikaliska precisionsinstrument. Bergström räknades vid denna tid som en av de mest betydande industrimännen i Stockholm.

Genom kungligt brev av den 1 augusti 1851 anbefalldes Bergström att sammanbringa och till världsexpositionen i London överföra och uppsätta en ny utställning av svenska industri- och slöjdalster. Den förutvarande svenska utställningen ansågs nämligen fullständigt misslyckad. Till Bergströms förfogande ställdes för ändamålet postångfartyget Nordstjernan. Detta uppdrag fullgjorde Bergström så, att konungen tilldelade honom guldmedalj av åttonde storleken för medborgerliga förtjänster »att på bröstet bäras». Sveriges industriidkare inköpte av de svenska utställningsföremålen en dyrbar dryckeskanna av silver, som de fyllde med 250 dukater och förärade honom.

Scheutz' räknemaskin.

År 1852 tillverkades å Bergströms verkstad under Civilingenjör Edvard Scheutz' omedelbara ledning med statsunderstöd det första exemplaret av den berömda scheutzska räknemaskinen, som dennes fader konstruerat. Maskinen inköptes för 1 200 p. st. av en rik amerikanare och skänktes till Dudley-observatoriet i Albany, New York.

Gasbelysnings-installationer.

Samma år underhandlade Gaslysningsbolaget med England om hitförskaffande av ingenjörer, arbetspersonal och material till ett gasverk. Denna utländska inblandning ogillades i hög grad av Bergström, som var nybliven aktieägare i bolaget, och han sände en skrivelse till bolagsdirektionen den 27 oktober, som började så här:

»Som det höves varje man, med sann patriotism och fosterlandskänsla, att där han så kan, efter bästa förmåga söka befrämja inhemsk industri och slöjdflit, på det, att det kapital av arbetsförmåga och slöjdskicklighet, som finnes hos hans landsmän ej må obegagnat och utan nytta förloras, där det kunde till allmänt och enskilt väl göras fruktbärande, i stället för att utan behov söka det hos utlänningen, samt att det kapital av penningar, som blir ett utbyte mot det förra, ej må dragas ur landet, där det fortfarande kunnat sprida gagn och nytta, får undertecknad, manad av denna plikt, vördnadsfullt hos Direktionen göra framställning av nedanstående, övertygad att Direktionen inser vikten av denna frågas beskaffenhet.

Det har nu efter mycket arbete lyckats etablera ett inhemskt bolag för gaslysnings införande i huvudstaden, och inhemska penningar äro samlade för detta företags utförande, varuti ligger en ära, som ingen kan undgå att erkänna, men månne ej även en ära låge däri, att om när denna inrättning en gång kommit i bruk, det om samma, om även endast till en del, det kunde sägas: Detta arbete är *svenskt!* Säkerligen skall ingen förneka det och att den svenska industrien, som redan besitter ett aktat rum, har därav gjort sig förtjänt, måste väl även medgivas . . .»

Av skrivelsens fortsättning framgår, att Bergström, trots de allmänna ordalagen, huvudsakligen avsett att själv åtaga sig fabrikationen av gasarmaturen. Bolagsledningen lovade att ha Bergströms erbjudande i åtanke, när sådan beställning blev aktuell, men låtsades ej om brevets andemening. I stället skrevs, som man planlagt, kontrakt med en engelsk firma, Mssrs Smith & Outhwaite, London.

I skrivelse av den 28 oktober 1853 erbjöd sig Bergström att utföra de avsedda gasljusinstallationerna inomhus åt enskilda konsumenter. Priset skulle bli 16 sk. bco per sträckfot för ledningar av valsade järn-

rör och 8 sk. bco för ledningar av metallrör. Tio procents rabatt lämnades, om rörledningarna inom samma hus överstego 1 000 fots längd. Priset inberäknade allt arbete, verktyg, kol och kitt, men ej målning. Bolaget å sin sida skulle hålla materialet, såsom rör, rördelar, kranar och annan armatur, för vilket Bergström erbjöd sig ställa säkerhet. Han lovade t.o.m. att, om så påfordrades, antaga någon eller några engelska arbetare, om de inte hade för stora löneanspråk.

Skrivelsen vittnar om stor framsynthet, ty det blev i stort sett efter nämnda villkor, som rörledningsentreprenörerna sedermera antogos. Direktionen var dock ännu en smula tveksam, därför att den engelska firman begärt att även få utföra dylika arbeten med ensamrätt. Men Bergström fick tills vidare tillstånd att som prov inleda gasljus i sitt eget hus.

I januari 1854 var Bergströms provbelysning färdig. Han inbjöd därför bolagsledningen till inspektion. Det var Herrar Carl Stål, Lars Johan Hierta, Jean Bolinder, Henrik Lorenz Broman och William Lindberg som onsdagseftermiddagen den 25 januari infunno sig i Bergströms fabrikslokaler. De beskådade alla lysningsapparaterna och anordningarna och begåvo sig sedan till bostaden i översta våningen. Där funnos på rummens väggar bronsarmar och brännare, vars lyskraft och klarhet mycket riktigt motsvarade tolv vaxljus, och de voro av Bergströms egen tillverkning.

Direktionens ledamöter funno arbetet omsorgsfullt utfört och apparaterna ändamålsenligt placerade. Någon gaslukt kunde man inte förnimma och hade i övrigt intet att anmärka.

Rörledningsentreprenör.

På ett sammanträde, som avhölls direkt efter besöket hos Bergström, beslöt därför direktionen efter överläggning att uppdraga dylika arbeten åt Bergström. Han blev därigenom Stockholms första rörledningsentreprenör den 25 januari 1854.

Samtidigt lade Bergström sin fotografiska verksamhet åt sidan och hyrde i april samma år ut sin ateljé till Artisten och Statstjänstemannen Gustaf Carleman, senare känd som banbrytare för pappersfotografien, som vid denna tid börjat utträngа daguerreotypien.

Vid övergången till rörledningsentreprenörverksamheten, som från denna tid blev verkstadens främsta sysselsättning, voro anställda: 7 metallarbetare, 2 instrumentmakare, 1 smed, 2 kopparslagare, 1 gjutare, 1 snickare, 2 bronsarbetare, 1 hantlangare och 7 lärlingar. Två år senare hade arbetareantalet stigit till 30 arbetare och 20 lärlingar, och det dröjde inte länge innan han räknade arbetare i hundratal. Att Berg-

ström hade förmånen att få duktiga och skickliga arbetare framgår bl.a. av att ett stort antal av dem framdeles blevo egna företagare. Bland dem bör särskilt nämnas Wilhelm Wiklund, grundare av W. Wiklunds verkstäders AB på Gamla Kungsholmsbrogatan 42 B och vid Inedal. Som bevis för det goda förhållande, som ständigt rådde mellan Bergström och hans arbetare, kan nämnas att dessa förärade honom en pokal med inskription.

J. W. Bergströms mek. verkstad indrog gasledningar i de flesta av Stockholms kyrkor, i många offentliga byggnader, sjukhus och kaserner, t.ex. Riddarhuset, Garnisonssjukhuset, Teknologiska Institutet, Kungl. mynt- och kontrollverket, Börshuset, Arvfurstens palats, Nationalmuseum, gamla gardeskasernerna, pontonjärkasernen och artillerikasernen.

År 1854 renoverades och preparerades ytorna å Karl XIV Johans staty, som konung Oscar I privat beställt av Bengt Erland Fogelberg och som gjutits i München av Ferdinand von Miller d.ä.

Parisutställningen 1855.

År 1855 fick Bergström i uppdrag att såsom tekniker biträda utställningskommissarien vid allmänna konst- och industriutställningen i Paris, senare Generaldirektören Per Brändström. En av kejsar Napoleon III från Åkers styckebruk beställd 72-pundig kammarladdningskanon, som Bergström medförde till Paris, provsköts vid expositionen under Bergströms ledning i kejsarens och franska generalitetets närvaro.

Samma år tillverkades en miniatyrmodell av Slussen i Stockholm.

Vapentillverkning.

Vid sin med ångkraft drivna verkstad utförde Bergström stora beställningar för kronans räkning. Han brukade själv berätta en liten historia från denna tid.

För artilleriets räkning beställdes ett par delar till skjutvapen, varav Bergström själv gjorde en vapendel, och en till denna hörande del övertogs på entreprenad av W. Lindbergs verkstads- och varfs aktiebolag. Ritningar lämnades till båda verkstäderna. För att förvissa sig om, att delarna passade till varandra, tog Bergström sedan en av sina bitar med sig till Lindbergs verkstad. Till sin stora överraskning och ledsnad fann han dock, att så ej var fallet. Vid undersökning befanns, att felet uppstått genom felskrivna mått på ritningarna. När höga vederbörande underrättades därom, blev det givetvis stor uppståndelse, men slutet blev, att vardera verkstaden fick order att fullgöra sin leverans i enlighet med uppgjorda kontrakt. Vad kronan sedan gjorde med de omaka bitarna förmäler inte historien.

År 1856 ledde Bergström gasljusinstallationen å Kungl. Slottet, ett ganska besvärligt arbete. För Krigskollegii räkning tillverkades sistnämnda år 4 000 huggarebaljor. En av komministern i Adolf Fredriks församling, Gustaf Janzon, konstruerad himmelsglob beställdes också hos Bergström. På motion av Lunds universitets riksdagsman, Professorn i astronomi John Mortimer Agardh, blev den sedan inköpt med statsmedel för 2 250 rdr rmt. Belysning på Slottet.

Tillverkningarna 1857 voro stora väggarmar för tio ljus vardera åt prins Oscar (II), telegrafapparater för telegrafverket, kassaskåp och kassalås, samt elevationsstänger för artilleriet.

Karl Gustaf Qvarnströms staty av Jacob Berzelius, som även gjutits av den berömde von Miller i München, avtäcktes i Berzelii park sommaren 1858 sedan Bergström renoverat och preparerat ytorna.

År 1859 byggde Bergström Örebro gasverk och införde gasledningar i stadens större byggnader. Nerikes Allehanda skrev: Örebro 1859.

»Gaslysningen i staden tog sin början i förrgår afton på gatorna och i går här och var inomhus. Glädjen var allmän, och detta med desto större skäl, som arbetet synes vara omsorgsfullt och väl utfört. Lågorna voro klara och vackra, om än icke av den fabelaktiga glans och styrka, varmed de på några andra håll hava stoltserat i begynnelsen. För jämförelse voro brännare med rymligare öppning samt följaktligen större gasförbrukning och grannare lågor anbringade i lyktorna vid Storbron. — Vi önska gasverksbestyrelsen och fabrikör Bergström, som byggt verket, lycka till angenämt slut på den följd av mödor, trassel och mångfaldiga ledsamheter, som de haft att genomgå. Än är väl icke det hela fullfärdigt, men det som nu återstår, är saker av underordnad vikt, vid vilkas fullbordande hinder och svårigheter icke äro att befara».

År 1860 inledde Bergström gasledningar i ett flertal hus i Uppsala.

Innan vattenledningen infördes i Stockholm tillverkade och uppsatte Bergström ett större vattenuppfordringsverk under Borggården i Kungl. Slottet. Vattenledningar.

År 1861 öppnades emellertid Stockholms vattenledningsverk, och det blev fråga om att antaga entreprenörer för ledningarnas utsträckande till de enskilda förbrukarna. Till vattenledningsentreprenörer antogos då J. W. Bergström, hans förutvarande lärjunge W. Wiklund, samt Civilingenjör Jakob Nathanael Tengelin.

Bergströms arbetslag fick sedan tillfälle att indraga vattenledningar i Kungl. Slottet samt i Drottningholms slott och park.

År 1862 ledde Bergström det stora gasverksbygget i Åbo och inledde den praktfulla gasbelysningen i Åbo domkyrka m.m. Han utnämndes också 1862 av konung Karl XV till Riddare av Vasaorden.

Stadsfullmäktige.

Då Stockholms hundra stadsfullmäktige för första gången sammanträdde den 20 april 1863 fanns bland dem även Bergström. Han inträdde också i den nybildade drätselnämndens tredje avdelning och tillhörde dessutom Borgerskapets femtio äldste, Stockholms fabriksförenings fullmäktige, samt de »rättskaffens män», som besiktigade och bedömde burskapssökande hantverkares arbetsprov.

I stadens styrelse ingav hans praktiska förstånd mycket förtroende, och hans med »seghet förfäktade mening vann ofta efter segt motstånd för det allmänna gagnande segrar». Han var dock mycket stolt över sina uppdrag, och »hans lilla fåfänga kände sig icke så litet smickrad av umgänge med de förnäma». Ett annat drag i Bergströms karaktär, som man tycker sig genomgående förmärka, var hans orubbliga självsäkerhet, troligen en följd av att han redan i barndomen lämnades att enbart lita till sig själv.

Vidgad verksamhet.

År 1864 tillverkades i hans verkstad bl.a. 10 000 gevärssikten till Stockholms gevärsförråd, samt väggarmar åt Änkedrottning Joséphine. Ett stort antal ljuskronor och grenljusstakar av brons gjordes under årens lopp, och dem förgyllde och fernissade Bergström personligen.

På sin silverbröllopsdag den 29 januari 1865 hade Bergström en stor fest på Hôtel Phoenix med ett par hundra gäster. Han hade vid detta tillfälle glädjen att få höra många och vackra uttalanden om sin onekligen förtjänstfulla verksamhet.

År 1866 förfärdigades och uppsattes de av gjuten och bronserad zink bestående balustraderna i Nationalmusei stora trappa, ritade av Professor Fredrik Vilhelm Scholander.

Samma år pryddes Bergström med riddartecknet av Norska S:t Olavsorden samt var juryman i centralkommittén för den första Skandinaviska utställningen, vilken hölls i Stockholm.

Hans ende son, Johan Gustaf Bergström (1844—1919), utexaminerades under året från Teknologiska Institutet och inträdde därefter i faderns företag, vid vilket han varit elev all studiefri tid från tolv års ålder.

År 1867 påbörjades byggnadsarbetet till Centralstationen vid Klara strandgata (= Vasagatan), vilket arbete tog tre år i anspråk. Rörledningsarbetena hade man anförtrott J. W. Bergström mek. verkstad.

År 1869 byggde Bergströms arbetslag Sundsvalls första gasverk, samt ombyggde och tillökade gasverken i Gävle och Karlstad.

År 1870 inleddes den storartade gasbelysningen i Uppsala domkyrka. Storkyrkan i Stockholm hade redan tidigare försetts med gasljus av Bergström. Sistnämnda år anlade han också ett gasverk i det under uppförande varande spinneriet vid Barnängen för Stockholms Bomullsspinneri- och Väfveriaktiebolag.

Åren 1871—72 utfördes den stora vattenledningsanläggningen i Gävle. Den 7 maj 1873 blev Bergström frimurare. Åren 1873—74 anlades vattenledningsverket i Lund. Åren 1875—76 byggdes en gasklocka med tillhörande gasledningar vid galärvarvet å Djurgården.

År 1876 utfördes gas-, vatten- och avloppsledningar inom Svea artilleriregementes kasern, Valhallavägen 117, som börjat byggas 1873. Detta arbete ansågs länge vara det största i sitt slag i Sverige.

Den år 1877 av Aktiebolaget Atlas' verkstäder uppförda Vasabron hade kommit till stånd på Bergströms initiativ och efter svåra strider bland stadsfullmäktige, först om behövligheten och sedan om lämplig riktning. Ingen har sedan bestridit dess berättigande eller ansett bron felplacerad.

Bergström började nu draga sig tillbaka från sina allmänna värv. Han avgick ur drätselnämnden och hans son övertog definitivt verkstaden vid 1878 års början enligt anmälan den 3 december 1877.

Man får en uppfattning om den mångsidighet, som J. W. Bergströms mek. verkstad hade under sin grundares ledning, när man betraktar nedanstående uppräkning av verkstadens arbeten och tillverkningar på 1870-talet:

Kompletta gasverksanläggningar för hela städer, bruk, egendomar, kyrkor, teatrar och privata hus. Vattenledningsanläggningar för städer i deras helhet, såväl med byggnadsarbetet som maskineri, rörnät, brandposter av sonens patent, vilka kunde ompackas och repareras invändigt utan att den omgivande marken behövde rubbas, samt inledningar i hus. Vidare vattenledningar med eller utan uppfordringsverk för ladugårdar, badhus, tvättinrättningar m.m.

Avloppsledningar av glaserade lerrör med uppsamlingsbrunnar och asfalterade järnrör med spilltrattar och patenterade luftspärrningsrör. Ångledningar med tillbehör. Vanliga ringledningar och lufttrycksringledningar. Uppvärmnings- och luftväxlingsapparater för kyrkor, skolor, kaserner etc. Varmvattenskaminer med ledningar och kranar för badrum (1879). Tvättställ med marmorskiva och porslinsfat med om-

välvningsmekanik att förena med vatten- och avloppsledningar. Kompletta tvätt- och badinrättningar. Frostfria fristående vattenkastare. Fontäner och solvisare för trädgårdar och parker. Pneumatiska telegrafer, s.k. lufttelegrafer av Per Ambjörn Sparres system.

Rotatoriska pumpar för avdragning och påfyllning av vin, brännvin, öl o.d. Sug- och tryckpumpar av flera konstruktioner, även dubbelverkande, anskaffades. Åskledare för kyrkor, skepp etc. Sprutslangar, större och mindre, av läder med söm av pläterade kopparnitar. Slangföreningar och strålrör av metall. Kranar av olika storlekar och konstruktioner för gas, vatten och ånga. Gasbesparande gasregulatorer av eget patent. Apparater för konstgjorda mineralvattens beredning. Recepturvågar för apotek. Självreglerande fjädergångjärn för kyrkdörrar och dörrar i förstugor etc. Maskinarbeten av flera slag.

Vidare ljuskronor, altarstakar, kandelabrar, psalmnummer av metall, ratthjul, trappskoningar, ledstänger, ventilglas, mässingsgaller, kasthakar, rotskärningsmaskiner och »waterclosets» (1877). Den första privata vattenklosettanläggningen hade utförts redan 1868—70 i villan »Täcka udden» på Djurgården, men Bergström var ändå tidigt ute. Någon större efterfrågan förekom dock icke vid denna tid.

I lager fördes ständigt: lysapparater för gas såsom kronor, väggarmar m.m., kokapparater, kaminer, cigarrtändare, besparingsbrännare, smidda, gjutna och förzinkade järnrör med föreningsdelar samt kompositionsmetall-, bly-, koppar- och mässingsrör.

Enligt egen uppgift utfördes verkstadens arbeten efter nyaste uppfinningar i förening med smak och soliditet samt med bästa material och till billiga priser.

Bergströms fabrikat hade vid flera utställningar såväl i Sverige som utomlands belönats med silver- och bronsmedaljer.

Donation.

År 1878 fick Stockholms stad en värdefull donation av Bergström i form av en del av nuvarande Vasagatan mellan Mästersamuelsgatan och Bryggaregatan till en bredd av omkring trettio fot. Han överlämnade till staden kv. Riddaren no 11, 12, 13, 14 och 15, sammanlagt taxeringsvärde 235 000 kronor. Det var tydligen hans avskedsgåva till den stad han tjänat som fullmäktig i femton år, ty 1879 avgick han.

Slutet.

Efter en längre tids sjukdom avled Bergström den 14 april 1881 i Stockholm, sextionio år gammal, efterlämnande en förmögenhet på 213 673 kronor netto.

Sonen fortsatte faderns omfattande rörelse under samma firma-

namn, men han lyckades ej upprätthålla företaget utan en långsam nedgång följde. Huset såldes 1897 till Postverket, som för över en miljon kronor av staden inköpt en del av de tomter, som J. W. Bergström skänkt. Rörelsen fortsattes dock ännu i huset, men i liten skala, och förde en tynande tillvaro intill sekelskiftet, då den alldeles upphörde.

Källor.

Nya Dagligt Allehanda 1881 16/4.

Aftonbladet (J. Spilhammar) 1881 16/4.

Svenska Dagbladet 1881 19/4.

H. Bäckström: Om J. W. Bergströms verksamhet som daguerreotypist ... (Nordisk tidskrift för fotografi 1922, s. 113—118).

J. G. Bergströms handskrivna biografi över fadern. (Rörl.-entr. förenings arkiv).

Aftonbladet 1844 8/8.

Gasbelysnings AB i Sthlm protokoll (Stadsarkivet).

Rörledn.-entr. förenings i Sthlm arkiv.

Kungsholms församl. födelsebok 1812 (Stadsarkivet).

Längder över borgare i Sthlm (Stadsarkivet).

A. Ahnfeldt: Sv. firmor o. män, 1886, s. 95.

Klara församl. vigselbok 1840 (Stadsarkivet).

Frk Vega Herlitz, Sthlm, muntl. uppg. o. B:s efterl. papper.

H. Bäckström: Porträttdaguerreotypien i Sthlm ... (Nordisk tidskr. för fotografi 1922, s. 145—147).

C. G. Carleman i Fotografisk tidskrift 1891.

Aftonbladet 1844 27/6.

Aftonbladet 1845 5/9.

Byggnadsnämndens arkiv (Stadsarkivet).

G. Jacobson i Sv. biografiskt lexikon, häfte 25, s. 748.

H. Hofberg: Sv. biografiskt handlexikon, 1876, s. 243.

Bergströms mantalsuppgifter (Stadsarkivet).

L. Nyström: Upsala ärkestifts herdaminne. Ny följd. Del IV, s. 557.

Sthlms adresskalender.

G. Hesselman: Från skråhantverk till byggnadsindustri, 1945.

Bergströms boupptecknings (Stadsarkivet).